

KDO JE VÁCLAV HAVEL

Reakční síly na Západě a leckteří lidé i u nás doma, zejména po nedávných událostech v Praze, často citují jméno československého občana Václava Havla. Mnozí čtenáři se v této souvislosti obracejí na naši redakci aby osvětlila, proč se kolem jeho osoby točí tento zájem. Kdo je Václav Havel? V Rudém právu jsme o něm psali už před časem (Tučná výslužka z Holandska, RP 22. 11. 1988). Vývoj dal za pravdu tehdejší charakteristice, vyjádřené ve zmíněném článku. S ohledem na řadu nových skutečností připravila nyní redakce článek, v kterém se pokusila ukázat jak sociální kořeny Havlovy politické činnosti, tak i její cíle. Kdo je tedy Václav Havel?

Jméno Havel patří neoddělitelně k politickému dění v naší zemi už v období dvacátých, třicátých a čtyřicátých let. Dva bratři, Miloš a Václav, byli vlastníci velkého movitého i nemovitého majetku. Bohatý mlynář, stavební podnikatel. Majitelé Lucerny a filmových ateliérů atd.

Z této rodiny vyšel Václav Havel junior. Politické proměny na poválečné mapě republiky, především znárodňovací dekrety po roce 1945 a 1948, zcela změnilly jeho sociální situaci. Ovlivnily ovšem i jeho životní postoje. Představitel nové generace Havlů se v šedesátých letech vydal na ambiciózní politickou dráhu: vyhlásil svou „svatou válku“ socialistickému státu.

Předchůdci

V jednom svém článku publikovaném na Západě (Anatomie jedné zdrženlivosti, duben 1985) Václav Havel junior napsal: „V této zemi (tj. v Československu – pozn. red.), jejíž moderní úpadek začal Mnichovem, jsou lidé obzvláště citliví na všechno, co jim i jen vzdáleně připomíná předválečnou kapitulaci před zlem.“

Je to myšlenka hodná pozornosti. Naši lidé jsou opravdu obzvláště citliví na všechno, co jim připomíná mnichovskou zradu, spáchanou na naší zemi těmi, kdo tehdy vládli Británii i Francii, Německu i Itálii. Ale i těmi, kteří představovali moc v tehdejší Československu.

Je to však myšlenka hodná pozornosti i z hlediska anatomie jedné rodiny – předchůdců Václava Havla juniora...

Týká se to především ing. Huga Vavrečky. Národohospodáře a politika předmnichovské republiky, kterého Mnichov a to, co po Mnichovu následovalo, zastihly ve službách továrníka Bati. Vavrečka, děd Václava

Havla jun., zastával u Bati až do roku 1945 funkci obchodního a technického ředitele.

Co o něm víme? Především to, že byl v dobrých vztazích s nacistickými mocipány. Dosvědčuje to ostatně i fotografie z banketu, který na počest nacistických veličin uspořádal společně s dalšími dvěma ředitelskými kolegy při příležitosti otevření kasina ve Zlíně. Je vyfotografován v družném rozhovoru pod hákovým křížem. Je podepsán i na iniciativním rozhodnutí postavit ve Zlíně školu pro děti předních nacistů. Po válce se našel osobní blahopřejný telegram, který Vavrečka poslal Jozefu Tisovi ke zvolení prezidentem slovenského státu. Je dosud zachován v archivu státního podniku Svit spolu s dalšími podobnými dokumenty. V době, kdy vrcholila heydrichiáda, ho nacističtí zplnomocněnci jmenovali do rekonstruovaného představenstva firmy. Odvděčil se jim nejednou službou, jak o tom ve Svitě svědčí mnohé doklady tamějšího archívu.

Otec Václava Havla juniora – ing. Václav Havel – a o něco mladší jeho strýc Miloš Havel patřili na přelomu třicátých a čtyřicátých let k vlivným mužům tehdejšího světa československého kapitalismu. Ing. Václav Havel byl všemocným předsedou organizace zednářského charakteru zvané Rotary klub, jakési stínové vlády průmyslových podnikatelů a finančních magnátů. Věnoval se především kapitálu vloženému do filmových ateliérů, jeho bratr Miloš Havel se zabýval stavebním podnikáním a provozem pražské Lucerny. Kromě toho oba vlastnili několik domů, myslivnu Havlov na Vysočině s 1400 hektary lesa.

Herečka Lída Baarová podala po válce svědectví o tom, jak oba Havlové zachraňovali kapitál vložený do filmových ateliérů. Podle plánu hitlerovského filmového a kulturního přidělence v protektorátu Glesgena měla je za 300 000 korun převzít říše. Lída Baarová přivedla Miloši Havlovi tehdejšího šéfa pražské bezpečnostní služby – sicherheitsdienstu (SD) – Horsta Böhmeho. Dohodli se: místo 300 000 korun dostali Havlové šest milionů a 49 procent akcií. (Podle výpovědi L. Baarové z 26.2.1948.) Jaké ústupky však bylo třeba udělat?

Otto Štancl, pracovník pražské úřadovny SD, ve své výpovědi přiznal, že gestapo mělo v Lucerně krycí kancelář pod názvem Glawa. Docházeli sem mj. kriminální rada Schulze, jeho zástupce Abendschön, úředník gestapa Nachtmann. „Majitel paláce Lucerna – a podniků na Barrandově... byl velmi dobře obeznámen s provozem Glawy a byl častým hostem při pitkách pořádaných Schulzem a Abendschönem v místnostech konspirační gestapácké kanceláře,“ vypovídal Štancl. I do tzv. Film klubu v této budově chodili nacisté. Podle téhož svědka občas dokonce i K. H. Frank.

Kdo tentokrát nejde s námi

Herečka L. Baarová vypovídala i o dalších stycích Miloše Havla s některými konkrétními úředníky gestapa a SD.

Ing. Václav Havel se v té době angažoval v diskusním kroužku (DRŮ-ZA) protektorátního ministra průmyslu, obchodu a živností dr. J. Kratochvíla, jehož členy byli přední úředníci protektorátní vlády a majitelé různých firem. Zde se hovořilo o „praktických“ i „teoretických“ otázkách, jež shromážděné pány v té době zajímaly.

Po osvobození měla rodina Havlů nemalé problémy, především pak Hugo Vavrečka a Miloš Havel. V této rodinné atmosféře dostával svou životní školu i představitel třetí generace – Václav Havel junior.

„Sociální přehrada“

Když skončila válka, bylo Václavovi devět let. Na dobu, která osvobození předcházela, měl vcelku idylickou vzpomínku. Později o tom napsal:

„V dětství jsem se těšil, zvláště když jsme žili na našem venkovském sídle a já chodil do vesnické školy, rozmanitým výhodám a výsadám... měl jsem vychovatelku, měli jsme kuchařku, služebnou, zahradníka, šoféra. A to vše vytvářelo mezi mnou a mým bezprostředním okolím pochopitelnou sociální přehradu... (Z knihy rozhovorů s redaktorem Svobodné Evropy nazvané Dálkový výslech, vydané v Reinbeku u Hamburku, 1988.) Po osvobození žil Václav ještě nějaký čas jako v bavlnce. Když poněkud odvál protektorátní vítr, stal se otec významným funkcionářem národně socialistické strany. Rodina Havlů si navíc včas opatřila dobrozdání od některých kulturních osobností, dosvědčující jejich vlastenecké postoje. I to byla cesta, jak tehdy dosáhnout přijatelných soudních rozhodnutí ve věci ing. Vavrečky a Miloše Havla. Teprve v roce 1948 se život rodiny Havlů postupně mění...

Mladý Václav se vyučil laborantem, absolvoval večerní gymnázium a po neúspěšném pokusu o přijetí na vysokou školu humanitního zaměření byl přijat na České vysoké učení technické. Na chvíli. Nebavilo ho to. Absolvoval dva roky vojenské základní služby a po návratu do civilu nastoupil jako kulisák v Divadle ABC. Poté osm let působil v Divadle Na zábradlí jako jevištní technik, dramaturg, autor.

V té době začal publikovat. Napřed v časopise Květen, pak v Divadelních novinách, v časopise Divadlo atd. mu vycházejí recenze, studie, malá dílka. Dramatikem se stal počátkem šedesátých let a zvláště pak svou první hrou – Zahradní slavnosti, kterou v roce 1963 uvedlo Divadlo Na zábradlí v režii Otomara Krejčí.

Zrození politika na sebe však také nedalo dlouho čekat. Bylo spojeno s jeho členstvím v redakční radě časopisu Tvář. Brzy se v ní stal

vůdčí osobností, která silně ovlivňovala výběr materiálů. Prý – jak později napsal – „ostrůvek svobody v oceánu něčeho, co se považovalo sice za nesmírně svobodné, co však vnitřně přece jen svobodné nebylo“ (Dálkový výslech). Vydavatel, Svaz spisovatelů, nesouhlasil s politickou linií časopisu a zastavil jej.

Jak později Havel řekl zmíněnému redaktorovi Svobodné Evropy, utvrdil se v „bojích“ o Tvář v taktice, kterou chtěl své politické, protisocialistické záměry prosazovat. „Předvedli jsme nový model chování: nepouštět se do rozplizlých globálně ideologických polemik s centrem, kterým jsou obětovány četné konkrétní věci, ale bojovat právě – »jen« za tyto konkrétní věci...“

Jít tedy krok za krokem, po malých krůčcích, ke svému konečnému cíli.

Tak to žádala tehdy zrozená teorie „gradualismu“, antikomunistická koncepce postupných kroků a krůčků. Právě takové „krůčky“ radil emigrant a spolupracovník CIA Pavel Tigríd profesoru Václavu Černému, představiteli reakčních kruhů v naší literární vědě, když mu doporučil, aby neváhal vstoupit do KSČ...

Ve jménu politických plánů

Počátkem roku 1968 pocítil Havel, že přišla jeho doba. Pod přímým vlivem svého ideového učitele, zmíněného profesora Václava Černého, napsal článek na téma opozice, který zveřejnily dne 4. dubna 1968 Literární listy. Navrhl v něm vytvořit politickou opozici, protože prý jinak v podstatě nelze reformovat „systém“.

V krátké době byl u zdrou tzv. Klubu angažovaných nestraníků (KAN), jenž se v průběhu příštích měsíců skutečně stal onou opoziční politickou silou. Vzápětí odjel na Západ, aby se tam s několika desítkami pouňorových emigrantů zamýšlel nad tím, za jakých podmínek by se vrátili do Československa, a informoval se o cestách, jak dosáhnout takového vývoje událostí, aby se jejich sen o návratu mohl naplnit. Jedním z emigrantů byl i zmíněný Pavel Tigríd.

Nabit informacemi od pohlavárů pouňorové emigrace se vrátil do Československa. Začal se angažovat ve funkci předsedy tzv. Kruhu nezávislých spisovatelů, jenž měl být protiváhou spisovatelům z řad komunistů.

Srpen 1968 přerval některé jeho plány. Nicméně v listopadu 1968 vyšla pod jeho patronací znovuobnovená Tvář, opět plná útoků proti socialistickému státu. Vrhł se do organizování politických akcí, byl u studentských stávek. V kulturním domě NHKG v Ostravě se pokusil shromáždit síly proti novému stranickému vedení. Formuloval vyzvu federální vládě, v níž odmítl uklidnění společenské situace.

Samozvaný „obhájce“ lidských práv

Od druhé poloviny sedmdesátých let se jeho jméno objevuje na rezolucích a prohlášeních znovu. Organizuje nezáonné skupiny, píše či rediguje různé pamflety. Tak vznikly dopisy protestující proti zastavení činnosti hudební skupiny, která si dala název Plastic People. Její vulgární texty se staly nakonec i předmětem soudního jednání.

Koncem roku 1976 patřil i mezi hlavní autory prvního pamfletu „charity“, v němž 242 signatáři určili sami sebe za kontrolory plnění principů helsinského Závěrečného aktu u nás. Je také vybrán za jednoho z prvních „mluvčích“.

V souvislosti s činností této nezáonné skupiny je zadržen a později i odsouzen k podmíněnému trestu za pokus o poškozování republiky v cizině. Je brzy u několika dalších podpisových akcí, u vzniku další nezáonné skupiny, jež si dala název Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných, jejímž posláním je dodávat materiály pro vysílačky typu Svobodná Evropa, BBC, Hlas Ameriky apod.

Přes podmíněný trest jeho protistátní aktivita neustále vzrůstá. V rozhovorech pro zahraniční novináře zkresluje československý politický a hospodářský vývoj a přímo či nepřímo napadá socialistický stát.

Na základě organizování tzv. Výboru na obranu nespravedlivě stíhaných a s přihlédnutím k jeho delší protispolečenské činnosti stojí koncem roku 1979 znovu před soudem. Je odsouzen k trestu odnětí svobody na čtyři a půl roku. Po necelých třech a půl roce je podmíněčně propuštěn. Ani pak neustal v protispolečenské činnosti. Je v úzkém vztahu s emigrantskými centrály a přes ně s různými podezřelými institucemi, především zemí Severoatlantického paktu, které disidentům vozí přes hranice pokyny, dary, peníze, techniku.

Ostatně sám Václav Havel patří mezi adresáty některých zasílaných „odměn“. Právě u něho při domovní prohlídce byl nalezen seznam těch, kterým jen z jednoho „dárcovského centra“ měla být v jednom jediném roce doručena provize. Na tomto seznamu sám figuruje s 9000 tuzexovými korunami, jeho žena, „chartisté“ Václav Benda, Jan Litomiský, Jiří Hájek či Josef Vohryzek stejnou sumou, bývalý novinář Dienstbier s deseti tisíci, Sergej Machonin, Petruška Šustrová, Jan Lopatka či František Šamalík s šesti tisíci tuzexovými korunami apod.

Jediná politika: návrat zpět

Ve zmíněném článku Anatomie jedné zdrženlivosti Havel v souvislosti s rokem 1968 píše, jak jednou jedinkrát část Čechů a Slováků propadla „utopismu“ a chtěla zajistit – pryč bez ohledu na vůli zbytku obyva-

telstva – „zářné zítřky“. Po „tragických zkušenostech“ byl, jak píše dále, „podniknut pokus o jakousi revizi maléru, který se stal“. Tím „malérem“ nemá na mysli nic jiného než únor 1948...

V článku Politika a svědomí, jenž byl napsán v únoru 1984, se pouští do rozboru stavu našeho zemědělství a samozřejmě odsuzuje jeho družstevní charakter. Píše: „Třicet let po této smrti (tedy združstevnění – pozn. red.), která smetla z povrchu zemského i instituci tradičního gruntu, věda s úžasem zjišťuje to, co věděl už tehdy i pologramotný sedlák: že každý pokus takto radikálně, jednou provždy a beze zbytku zrušit onu pokorně respektovanou hranici přirozeného světa s jeho tradicí opatrné osobní evidence, vzít tak říkajíc přírodu beze zbytku do lidských rukou a vysmát se jejím tajemstvím, zrušit zkrátka Boha a zahrát si na něj – že každý takový pokus se musí člověku vymstít.

Východisko ze socialistické současnosti vidí Havel ve vlastnických změnách. Napsal: „Jedinou smysluplnou cestou pro hospodářství je reálná pluralita subjektů hospodářského podnikání a jedinou smysluplnou alternativou současného politického systému je pluralita politická, bez níž je ostatně ta hospodářská nemyslitelná“ (článek Důvody ke skepsi a zdroje naděje, únor 1988).

Sice složitě, ale přece jen jasně formuluje tak neměnné cíle té společenské vrstvy, z níž vyšel: postupně smést existující společenské uspořádání a vrátit majetek těm, kterým kdysi patřil. Tedy i rodině Havlů.

V odpovědi do ankety H. Gordona Skillinga v dubnu 1988 píše, že „chartisté“ je bohužel málo, ale že činnost rovněž nepočtené polské nelegální skupiny KOR byla zúročena přes noc zcela nečekaným způsobem. Je tu tedy jakýsi mezinárodní příklad.

K splnění cílů, které si „chartisté“ dávají, potřebují ovšem mezinárodní pomoc. Proto Havel požaduje, aby zahraniční rozhlas neustále vyvíjel tlak a propagoval „chartistické“ myšlenky, aby nakonec, jak známe z událostí minulých měsíců, i vybízel ke konkrétním činům. V článku Odpovědi do ankety pro Evropské fórum z dubna 1985 zase zdůrazňuje nutnost kontaktů zahraničních návštěvníků, kulturních osobností s disidenty při jejich návštěvách či vystupování v Československu, což vlastně znamená zoficiálnínění disidentské činnosti.

Inspirační model: první republika

Mnohé z Havlových programových cílů mají obecnou všelidskou polohu – demokracie, svoboda, ochrana životního prostředí, národní svébytnost... To základní je ale diametrálně odlišné: rozbití dosavadních politických struktur, atomizace odborových a dalších orgánů, uvolnění soukro-

Kdo tentokrát nejde s námi

movlastnických vztahů, odmítnutí vedoucí úlohy dělnické třídy a třídního pojetí společenského vývoje vůbec atd.

Jak dosáhnout naplnění těchto přání? Formuluje je bez skrupulí, nic neskrývá: Krok za krokem vybojovávat nepatrná vítězství. Za pomoci západních vysílaček šířit svůj program a minimální cíle. Získávat co nejvíce lidí k protistátnímu odporu, k účasti na akcích pořádaných „chartou“, i když to bude třeba ze zvědavosti. „Jsou v historii občas okamžiky, kdy je nutné se s tím vlastním strachem nějak utkat a překonat ho, nebo kdy je dokonce nutné obětovat jeden víkend.“ (z rozhovoru pro Hlas Ameriky dne 21. října 1988, v němž vyzýval k účasti na protistátní demonstraci k 70. výročí vzniku Československa).

To samo o sobě jsou ony kroky a krůčky: „Co když,“ ptá se Havel, „nějaká mocná souhra různých mocných sil... jednou někde slije síly do jediné a tak mocné, že přemůže samu setrvačnou sílu socialistického státu“ (z článku Fraška, reformovatelnost a budoucnost světa, napsaného v říjnu 1987). Jaké to budou síly, které přemohou „setrvačnou sílu“ socialistického státu? Prý prohlubující se hospodářské a sociální krize, mezinárodní tlaky, „nezávislé“ organizace atd.

Je podle něho dobré, když vznikají nové ekonomické problémy, je vhodné, když dojde ke střetům při nepovolených demonstracích, hodí se, když vznikne napětí. I z tohoto hlediska je nutné se tedy zamýšlet nad Havlovým vystoupením 9. ledna, v předvečer výročí smrti Jana Palacha, v mnichovské vysílačce. Hovořil o dopisu domnělého sebevraha, jenž údajně byl adresován V. Havlovi, a radil československým úřadům: „Záleží-li vám na jeho životě, chovejte se rozumně...“ Není divu, že je mnoho domněnek o tom, zda anonymní dopis nebyl sepsán právě lidmi z Havlova okolí – trik v zájmu reklamy.

Ve svém pozdravu mnichovskému shromáždění emigrantů k 70. výročí Československé republiky Havel napsal: „Hodnoty, z nichž první republika vyrostla, a zkušenosti, které našim národům dala, budou podle mého názoru důležitým inspiračním pramenem, i pokud jde o představy společenského uspořádání.“

To je tedy jeho konkrétní „model budoucnosti“ – první republika, předmnichovský politický režim. Tedy program, který můžeme nazvat odvetou za únorové události roku 1948. Se všemi návraty, které jsou s tím v Havlových politických plánech spjaty.

Chceme-li objektivně charakterizovat politické krédo Václava Havla, nesmíme se bát nazývat věci pravými jmény. A to je třeba otevřeně říci všem, kdo chtějí slyšet pravdu.

(*Rudé právo* 69, 1989, č. 46, 23.2., s. 4)